

Nina Rannikko

LL, erikoislääkäri
Ensihoidon koulutuksesta vastaava lääkäri
PSHP, Tays ensihoitokeskus
nina.rannikko@pshp.fi

Hanna Vihonen

LT, erikoislääkäri
PHHYKY, Päijät-Hämeen keskussairaala
Akuutti 24 ja ensihoitokeskus
hanna.vihonen@phsotey.fi

Mikä ihmeen PONK?

Valtioneuvosto asetti 14.3.2019 neuvottelukunnan, jonka tulee tehdä esitykset niistä sosiaali- ja terveydenhuollon normaaliolojen järjestelyistä, joilla parannetaan kansallista, alueellista ja paikallista valmiutta suurissa asiakas- tai potilasmääriä aiheuttavissa tilanteissa ja joilla muodostetaan perusta poikkeusoloihin varautumiselle.

Mitä tämä poikkeusolojen sosiaali- ja terveydenhuollon neuvottelukunta (PONK) käytännössä tarkoittaa? Haastattelimme kahta neuvottelukunnan jäsentä, professori Matti Lehtoa ja professori Jouni Kurotaa.

Kuinka päädyit poikkeusolojen neuvottelukuntaan?

MATTI LEHTO: Huomasimme eri tahoilla tarpeen kehittää kansallista valmiutta kohdata poikkeavia olosuhteita ja päädyin mukaan perustamaan Suomen sosiaali- ja terveysministeriön muodostamaa poikkeusolojen neuvottelukuntaa. Toimin siinä koulutusjaoston puheenjohtajana. Järjestimme ensimmäisen valtakunnallisen sosiaali- ja terveydenhuollon valmiuskurssin tänä syksynä.

JOUNI KUROLA: Olen ollut ensihoidossa mukana 30 vuotta ja poikkeusolojen neuvottelukuntaan päädyin kutsuttuna taustani ja toimenkuvani vuoksi. Toimin neuvottelukunnassa potilaslogistiikka-, ensihoitopalvelu- ja viranomaisyhteistyöjaoston puheenjohtajana.

Mitä ovat poikkeusolot?

MATTI LEHTO: Valmiuslaki turvaa viranomaisille riittävät toimivaltuudet sota-aikana ja poikkeusoloissa. Lain mukaan poikkeusoloja ovat:

Suomeen kohdistuva aseellinen tai siihen vakavuudeltaan rinnastettava hyökkäys ja sen välitön jälkitila.

Suomeen kohdistuva huomattava aseellisen tai siihen vakavuudeltaan rinnastettavan hyökkäyksen uhka, jonka vaikutusten torjuminen vaatii tämän lain mukaisten toimivaltuuksien välitöntä käyttöön ottamista.

Väestön toimeentuloon tai maan talouselämän perusteisiin kohdistuva erityisen vakava tapahtuma tai uhka, jonka seurauksena yhteiskunnan toimivuudelle välttämättömät toiminnot olennaisesti vaarantuvat.

Erityisen vakava suuronnettomuus ja sen välitön jälkitila.

Vaikutuksiltaan erityisen vakavaa suuronnettomuutta vastaava hyvin laajalle levinnyt vaarallinen tartuntatauti.

JOUNI KUROLA: Poikkeusolojen lisäksi on myös erittäin tärkeää kyetä varautumaan yhteiskunnan

Kuka?

Matti Lehto on lääketieteen ja kirurgian tohtori ja sotaläslääketieteen professori, joka on aikaisemmin toiminut Tampereen sairaanhoitopiirin johtavana lääkärimäntä sekä Coxa-sairaalan johtavana ylilääkärinä ja toiminnanjohtajana. Lisäksi Lehto on entinen Tampereen yliopiston lääketieteellisen tiedekunnan dekaani. Vapaa-ajalla hän pitää lukemisesta, lenkkeilystä ja musiikista.

Jouni Kurola on Itä-Suomen yliopiston ensihoidon professori, joka toimii Pohjois-Savon sairaanhoitopiirin ja KYS-erityisvastuualueen ensihoidon ylilääkärinä sekä päivystyksen ja ensihoidon palvelukeskusjohtajana. Kurolan harrastuksia ovat veneily, golf ja luonnossa liikkuminen.

laajamittaisiin häiriöihin tilanteissa, joissa valmiuslainsäädäntöä ei vielä toimeenpanna. Tällaiset laajat häiriötilanteet voivat kehittyä hyvinkin nopeasti. Aina tällaisen häiriötilanteen ei tarvitse olla laaja onnettomuus tai aseellinen konflikti vaan kyseessä voi olla esimerkiksi laajamittainen informaatioteknologinen häiriö, pandemia tai vesi- tai sähkönjakeluhäiriö.

Mikä on oleellista anestesia- tai tehohoitolääkärille tilanteissa, joissa poikkeusolot astuvat voimaan?

MATTI LEHTO: Tärkeää olisi pystyä soveltamaan taitojaan – poikkeusoloissa tarvitaan kykyä toimia oman arkipäiväisen lääkärin toimenkuvan ulkopuolella.

JOUNI KUROLA: Anestesia- ja tehohoitolääkärien etu on, että yleensä he ovat tottuneet toimimaan erilaisissa ympäristöissä. Laajoissa normaaliolojen häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa korostuu soveltamiskyky mahdollisesti muuttuneissa olosuhteissa koskien laitekantaa, lääkkeiden saatavuutta ja mahdollisia sähkö- tai vedenjakeluhäiriöitä. Monet näistä uhkakuvista eivät

välttämättä lisää leikkaukseen tai teho-osastolle menevien potilaiden määrää, mutta ammattilaiset voivat joutua työskentelemään ympäristössä, jota ei ole mitoitettu tai rakennettu kyseiseen toimintaan.

Mikä on sairaaloiden ja ensihoidon rooli ja millaisena näet yhteistyön puolustusvoimien ja terveydenhuollon toimijoiden välillä poikkeusolojen aikana?

MATTI LEHTO: Puolustusvoimat on tehnyt sairaanhoitopiirien kanssa kumppanuussopimukset, joihin perustuen se tukeutuu sekä normaali- että poikkeusoloissa sairaanhoitopiirien ylläpitämiin sairaaloihin. Suurin osa lääkäreistä ja hoitohenkilöstöstä toimii poikkeusoloissa perustehtävässään sairaaloissa tai ensihoidossa. Puolustusvoimat ovat kouluttaneet osan lääkäreistä ja muusta hoitohenkilökunnasta toimimaan erikoistehtävissä poikkeusolojen astuessa voimaan. Nämä henkilöt tuntevat roolinsa ja tehtävänsä poikkeusoloissa hyvin. Tarvittaessa sairaanhoitopiirien toiminnan kannalta tärkeitä henkilöitä voidaan vapauttaa sairaanhoitopiirien käyttöön puolustusvoimien sijoituksista.

Valmiuslaki turvaa viranomaisille riittävät toimivaltuudet sota-aikana ja poikkeusoloissa.

>>

Laajoissa normaaliolojen häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa korostuu soveltamiskyky.

Ensihoidolla on erityisesti poikkeusoloihin siirryttäessä tärkeä rooli puolustusvoimien kanssa tehtävässä potilashoidollisessa yhteistyössä. Etenkin ensimmäisinä päivinä ensihoidon tehtävien tärkeys korostuu kunnes puolustusvoimien toiminta saadaan kunnolla jalkautettua.

JOUNI KUROLA: Sairaalan toiminta muuttuu todella paljon. Toiminta keskittyy poikkeusolot aiheuttaneen ongelman tuottaman potilasprofiilin hoitoon. Tietyt normaaliolojen palvelut pyritään tuottamaan, mutta poikkeusoloissa joudutaan priorisoimaan ja pääosin esimerkiksi elektiivinen toiminta ajetaan alas. Näissä tilanteissa yksikään sairaala, sairaanhoitopiiri tai edes erityisvastuualue ei tule pärjäämään yksin. Vain rakentamalla kansallinen kokonaisuus ja yhteistyö, voidaan kohdata tämän mittaluokan tilanteet. Tämä haastaa sairaalat verkostoitumaan ja ylläpitämään yhteistä tilannekuva.

Ensihoidon on lisäksi mietittävä työnjakoa kotiin vietävien palvelujen ja päivystyksen toiminnan osalta. Kotihoidon ja kotisairaanhoidon liikkuvien yksiköiden toiminta korostuu ja korvaa ensihoitopalvelua. Sairaaloiden työtä päästään näin priorisoimaan.

Onko siviilitoimintaan jäävän henkilöstön jaksaminen huomioitu?

JOUNI KUROLA: Tämä on asia, joka varmasti vaatii pohdintaa. Poikkeuksellisessa tilanteessa vaaditaan poikkeuksellisia keinoja ja silloin työn jakamista ja henkilöstön jaksamista joudutaan arvioimaan ihan uudella tavalla. Normaaliolojen laajoissa häiriötilanteissa tai poikkeusoloissa haastavuutta tuo, ettei käytettävissä ole mitään poikkeuksellisia hallinnollisia työkaluja.

Onko poikkeusoloja varten olemassa suuronnettomuus (SURO)-toimintamallia vastaavaa protokollaa?

JOUNI KUROLA: Valmiussuunnittelu on lakisääteistä ja määrittelee toiminnan peruslähtökohdat laajamittaisessa häiriössä tai poikkeusoloissa. PONK on osittain perustettu juuri tätä varten. Tiedämme jo nyt, että tehtävää on paljon ja tavoitteisiin pääseminen vaatii työtä. Tämä ei koske pelkästään sairaaloita tai ensihoitopalvelua vaan koko sosiaali- ja terveydenhuollon toimialaa. Tämän prosessin aikana on joutunut arvioimaan uudestaan myös omia ajatuksiaan siitä, kuinka hyvin olemme valmistautuneita häiriötilanteisiin. Aiemmin on ehkä ajateltu, että poikkeusolot ovat

jotain hyvin kaukaista ja harvinaista, ja että josain on kassakaapissa hyvät yhtenäiset suunnitelmat sellaisten varalle. Nyt on huomattu, että näin ei välttämättä ole. Tavoitteena on tunnistaa selvät kehittämiskohdat, joihin panostamalla varmistetaan sosiaali- ja terveydenhuollossa kansallinen kyvykkyys kohdata tällaiset tilanteet. Sairaaloiden ja sairaanhoitopiirien tulee osata verkostoitua ja tehdä yhteistyötä myös muiden sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoiden välillä. On selvää, että hyvä yhteistoiminta normaalioloissa edesauttaa poikkeusoloissa pärjäämistä.

Miten sairaaloiden varastojen täydennys ja viestiliikenne on huomioitu poikkeusolojen aikana?

JOUNI KUROLA: Lääkintälaitteiden ja lääkkeiden osalta olemme nykypäivänä hyvin riippuvaisia kansainvälisestä yhteistyöstä. Viestiliikenne on myös keskeistä ja tätä tukemaan meillä on korkean turvallisuuden tietojärjestelmiä kuten VIRVE-verkko sekä ERICA- ja KEJO-järjestelmät.

Mitkä ovat mielestäsi isoimmat uhkakuvat tällä hetkellä Suomessa?

MATTI LEHTO: Terrorististen tekojen mahdollisuus on kasvanut verrattuna aiempien vuosien tasoon.

JOUNI KUROLA: Riskianalyysin näkökulmasta laajamittainen kemikaalionnettomuus, terrorismi, laaja pandemia tai laajamittainen sähkönsaantihäiriö ovat uhkakuvia, jotka kaikki vaikuttavat merkittävästi sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaan.

Miten rivilääkäri voisi parantaa valmiuttaan, ja onko se sinun näkemyksesi mukaan tarpeen?

MATTI LEHTO: Ylläpitämällä ja kehittämällä omaa ammattitaitoaan niissä tehtävissä, joita arkityössään tekee. Vaikka PONK:in työ on varautumista ikäviin tapahtumiin, on tärkeää pitää optimismia yllä. Kautta aikojen ihmiskunnan kohdatessa ongelmia, on niihin onnistuneesti haettu ratkaisuja. Suosittelen lukemaan Hans Roslingin kirjoittaman ”Faktojen maailma”, jossa kerrotaan, miten kehitys on mennyt valtaosin positiiviseen suuntaan monella saralla, vaikka vallitseva käsitys olisi päinvastainen. Ei ole syytä vajota synkkyyteen – toki pahan päivän varalle valmistautuminen on myös aina viisasta. ■